

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/3 2022 s. 1346-1363, TÜRKİYE

Derleme Makale

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKLERDE SPORTİF VE KÜLTÜREL BAĞLAMDA ATLI OKÇULUK

İsmail POLATCAN*

Geliş Tarihi: Nisan, 2022

Kabul Tarihi: Temmuz, 2022

Öz

Bu araştırma, Türklerin yaşamında çok yönlü ve önemli etkileri olan atlı okçuluğu incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel veri analizi yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Eski Türklerde çocuk yaştan itibaren okçuluk eğitimi verilip atlı okçuluk denemeleri koyun sırtına binerek sincap, gelincik ile çeşitli kuşlara ok atarak gerçekleştirilmiştir. Eski Türklerin atı evcilleştirip atı beslenme, farklı yerlere göç etme ile at üzerinde oku hareket hâlinde çok yönlü kullandıkları bilinmektedir. Türkler atlı okçuluğu çoğunlukla savaşa hazırlık ve savaş amaçlı kullanmanın yanı sıra bayram, şölen ve eğlencelerde sportif atlı okçuluk faaliyetleri de düzenlemişlerdir. Eski Türkler, Selçuklular ve Osmanlılar ok ve yayı birer başarı ögesi, hükümdarlık, emir verme ve davet amaçlı olarak kullanmışlardır. Türklerde okçuluk ve atlı okçuluk 14 ve 15. yüzyıldan itibaren avlanma, eğlenme ve spor amaçlı kullanılmıştır. Okçuluk ve atlı okçuluk faaliyetleri günümüzde de sportif amaçlı olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ok ve at, spor, Türk kültürü, tören.

HORSEBACK ARCHERY IN A SPORTING AND CULTURAL CONTEXT OF TURKS FROM PAST TO PRESENT

Abstract

This research, it was made in order to examine the horse archery, which has a versatile and important effect in the life of the Turks. In the research was used document analysis method, one of the qualitative data analysis methods. The ancient Turks would start teaching their children archery from a young age, and children would train for horseback archery by riding on the back of sheep and shooting arrows at squirrels, weasels and various birds. The ancient Turks are known to have utilized horses for various purposes by domesticating them, such as nourishment, migrating to different places and using their arrows on the move. They practiced horseback archery in preparation for and for war purposes besides the organized sportive horseback archery activities during celebrations, banquets and festivities. The ancient Turks, the Seljuks and the Ottomans all used the bow and arrow as elements of success, for ruling, giving orders and extending invitations. From the 14th and 15th centuries, archery and horseback archery were performed by Turks for hunting, entertainment and athletic purposes. Archery and horseback archery activities are still subsist today for athletic purposes.

Keywords: Arrow and horse, sports, Turkish culture, ceremony.

* Dr. Öğr. Üyesi; Mardin Artuklu Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, polatcan86@gmail.com

Giriş

Ok ve yayla ilgili arkeolojik kanıtlar, okçuluğun insanlık tarihinin en eski çağlarına kadar uzandığını ve pek uzun bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Arkeolojik buluntuların yanı sıra tarih öncesi dönemlerden kalma kimi mağara resimlerinde de savaştan ya da avlanan okçulara rastlanmaktadır. Eski Türklerin, bozkır koşullarının biçimlendirdiği kendilerine özgü yaşam tarzları içinde, at ve çadır gibi ok ve yay da önemli bir öge olarak karşımıza çıkar. At sırtında okla avlanan bu göçebe insanlar İskitler, Avarlar, Moğollar ve Tatarlar gibi “okçu uluslar” arasında anılmaktadırlar (Acar, 2013).

Ok, yay ile atılan ucu ince ve aletten yapılmış bir araçtır. Savaş amaçlı kullanımdan ötürü insanlık tarihinde uzun süre çokça kullanılan silahlar arasında yer almaktadır. Özellikle ateşli silahların icadı ile beraber savaş amaçlı kullanım bir kenara bırakılmış; avlanmada ve sportif faaliyetlerde günümüzde dahi kullanımı devam etmektedir (Kılıç, 2000).

Atı ehlileştiren ve dünya uygarlığına kazandıran toplulukların Proto Türkler (ön türkler) oldukları yerli ve yabancı kaynaklarda belirtilmektedir (Türkmen, 1996; Öngel, 2001). Türkler, Orta Asya’dan dünyanın değişik bölgelerine göç ederek hayvanlarına yeni otlat ve sulak alanlar bulmak ile kendileri için bağımsız yaşayabilecekleri yeni yerleri yurt edinmek amacıyla sürekli hareket hâlinde olmuşlardır. Rakiplerine karşı başarılı olmak için atı birden fazla değişik amaçlarla kullanmış olup at üzerinde hareket hâlinde geriye dönerek oku kullandıkları bilinmektedir (Resim 1).

Resim 1: Osmanlı Dönemi Türk Atlı Okçusu (<https://tr.wikipedia.org>). 22.03.2022

Atlar evcilleştirilmeleriyle insan hayatına dinamizm kazandırıp insanoğlunun hâkimiyet alanını genişletmiştir (Alyılmaz, 2016). Türkler bozkır yaşam alanlarında varlığını korumak ve

mücadelelerde üstün gelmek amacıyla at ve oku birlikte kullanarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Türkler göçebe yaşam tarzı nedeniyle doğa ile sürekli mücadele hâlinde olduklarından kendilerini ve hayvanlarını korumak için güçlü, kuvvetli ve hızlı olmaları gerekirdi. Eski Türkler daha küçük yaştan itibaren koyunlara binerek koyun sırtı üzerinde ok atma, güreş, kayak ve kızak, koşu vb. aktiviteleri ihtiyaçları doğrultusunda kullanmışlardır.

Türklerin ilk dönemlerinde ok, genellikle temren, ahşap çubuk ve yelek gibi kısımlardan meydana gelirdi. Türkler ilk başlarda temreni kemik uçlarından yaparken daha sonraları demirden yapmaya başlamışlardır. Hun İmparatoru Mete Han ise ıslıklı ok diye bilinen oku kullanmaya başlayarak ok ve yay kullanımına farklı anlamlar da katmıştır. Oku taşımak için “sadak, okluk” diye tabir edilen torbalar kullanılmıştır. Oku etkili kullanmak için yay yapımında da ustalaşan Türkler kayın ağacı ile hayvanların boynuz ve sinir, doğal tutkal gibi malzemeler kullanarak yaptıkları kompozit (karma veya bileşik) yay ile savaş meydanlarında üstünlüklerini ortaya koymuşlardır. Yay da tıpkı sadak gibi omuzda taşınır şekildedir. Çünkü Türkler kendilerini silahsız ve savunmasız düşünemezler (Koca, 2002). Osmanlı döneminde kullanılan omuzda taşınır şekilde yapılan birden fazla malzeme kullanılarak at üzerinde kullanılacak kısa bir şekilde yapılmıştır (Resim 2).

Resim 2: Bileşik (kompozit) Osmanlı Yay 1700'ler (<https://tr.wikipedia.org/>).18.02.2022

Eski Türkler, bugün kullanılan ve benimsenen batılı tarzdaki ok atma biçiminden ziyade geleneksel olarak sırtında ok atma tekniğini oldukça farklı ve öğrenilmesi çok zor olan bir tekniği kullanmışlardır. Kiriş (yay) çekildiğinde kiriş çeken atlı okçunun vücudunun

herhangi bir yerine temasa dayalı olarak yayı çekmeyip aksine atın hareketine göre yayına yön verirdi. Yayın karma (kompozit) malzemeler kullanılarak elde edilmesi sayesinde kolların ağırlığı sağ ve sol kola eşit denge sağladığından okçu okunu dengesi bozulmadan atışını gerçekleştirebilmekteydi. Bu durumda önemli olan nokta ise kirişin bırakılma anının atın dörtlüyle koşarken ok atmanın gerekliliği idi. Atın dörtlüyle koşarken dört ayağının yerden kesik olan kısacık zaman diliminde “bu an en sarsıntısız an olduğu için” kiriş (yay) bırakılmaktaydı (Resim 3). Bu özellik bozkır atlı okçusu için sanatının zirvesi olarak kabul görmekte ve hassas ritim duygusuna sahip olmayı gerektirmekteydi. Bozkır okçularının gösterdikleri bu yetenekli ve üstün atış tekniği aynı zamanda Osmanlı okçularının gösterdikleri önemli hünere benzerdir.

Resim 3: Atlı okçunun savaş becerisi (<https://osmanliyay.tr>). 17.02.2022

Eski Türklerin hayatında at önemli bir yer teşkil etmekteydi. Türkler atlarını yanından ayırmaz onları savaşlarda kullanır ve atlarına manevi olarak bağlı olup öldüklerinde atlarıyla birlikte mezarlara defnedilirlerdi. Türkler at yetiştiriciliğine önem vermiş, at beslenmeden taşımacılığa pek çok alanda kullanmış; savaşlarda, günlük yaşamlarında, avlanmada ve eğlence hayatında önemli bir yer taşımıştır (Yılmaz, 2020). Ergenekon ve Oğuz destanlarında atın evcilleştirilmesi ile eğitilen atlar Türklerin yaşam alanı bulunduğu yerlere beraberinde ok ve yayı da götürerek dünya uluslarına tanıtır yayılmasını sağlamışlardır. Şölen ve eğlencelerde Türklerin ok ve yay germe yarışmaları düzenledikleri statik ve dinamik şekilde hedeflere at üzerinden dururken veya hareket hâlindeyken atış yaptıkları görülmektedir (Sarı, 2017; Afyon ve Tunç,

1997). Türklerin ok ve yaya gösterdikleri önem Oğuz Han'ın üç oğlu olan Gün, Ay ve Yıldız'dan olma torununa sağ kola Bozoklar; Dağ ve Deniz'den olma torununa sol kola Üçoklar adını vermesinden de anlaşılmaktadır (Turan, 1969).

Bozkır hayat şartlarının üzerinde yaşayan bütün halklar için ortak olarak biçimlendirdiği kültüre “atlı göçebe kültürü” ya da “bozkır kültürü” denilmektedir. Aynı atla anılan Eski Türk kültürü de doğal olarak atı merkez edinen bir hayat tarzından oluşuyordu (Yıldıran, 2012). Türkler İslamiyet'ten önce ve sonra okçuluğa manevi anlamda “Ata Yادigari” olmakla beraber avcılıktan, askerî ve savaş amaçlı talimlerden spor amaçlı faaliyetlere kadar devasa önem atfetmişlerdir (İmamoğlu ve ark., 1999). Atı, oyun arkadaşı ve spor aracı olarak keşfeden, biniciliği geliştiren bu kültürde, atlı okçulukta binicilik yeteneklerini sergileyenler atlı okçuluğun önemli özelliği olan atı serbest bir şekilde kullanabilmede en üst seviyede bulunmaktaydı. Atlı okçu savaş şartlarında ok atma ile yayını gerip nişan alırken serbest elle atını kullanabilmeliydi; çünkü bozkır savaş taktiği, saldırılar, rakipleri bozguna uğratmak için sözde çekilmelerde Türk atlı okçusu çok yönlü bir şekilde ok kullanmak zorundaydı. Tarih boyunca bu özelliklere sahip atlı boylar, atını dörtnalda koştururken at sırtında çok yönlü ok kullanmada ünlenmiş ve üretimde buldukları sanat eserlerine yeteneklerini yansıtmışlardır (Yıldıran, 2012).

Türklerin en önemli savaş aletlerinden biri olan ok, gerek savaşta gerekse eğlence amaçlı düzenlenen yarışmalarda kullanılmaktaydı. Ok kullanımı Türklerin en mahir olduğu alanlardan birisi olup bu meziyetleri birçok kaynağa bahis konusu olmuştur. İslam öncesinde özellikle Çin kaynakları Türk çocuklarına küçük yaştan itibaren ok atma eğitimi verildiğini yazmaktadır (İmamoğlu ve ark., 1997). Türkler çocuk yaşta iken koyun sırtına binip önce sincap, gelincik ve kuşlara, daha sonra da tavşan ve tilkilere ok atarak kendilerini geliştirirlerdi (Taşağıl, 2008). Hunlar, tarihte ilk bilinen Türk devleti olma özelliğini gösterirken ilk dönemleri hakkında yeterli derecede bilgi bulunmamaktadır. Çinliler Hun akınlarını engellemek için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir. Savaş alanında çok güçlü olan Hunların iyi bir Türk vatandaşı olmaları için ata iyi binmeleri, iyi ok atmaları ve kılıcı iyi kullanmaları gerekirdi. Şölen ve bayramlarda olmak üzere doğum ve ölüm merasimlerinde de spor aktiviteleri düzenlemiş, ok atma ve güreş tutma yeteneklerini sergiledikleri görülmektedir (Sarı, 2017). Her milletin temelde aynı olan ancak ayrıntıda farklı özellikleri bulunan ok ve yayları bulunur (Alyılmaz, 2015). Türklerin oku dünya milletlerinin hayretle baktığı kadar uzun mesafeye attıkları ve hedefi vurmak için oldukça kabiliyetli oldukları görülmektedir. Türklerin bu yetenekleri Çin, Avrupa, Arap, Fars ve Gürcü yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Hatta Çinli tarihçiler Hunlu Türk atlılarının dörtnala giderken oklarını at üzerinde geriye dönerek hedef alıp tüm rakiplerini yere serdiklerini yazmışlardır (Güven, 1999).

Hunların oku kullanmada oldukça iyi bir kavim olduğu bilinmektedir (Turan, 1969). Hunlar düzenledikleri şenliklerde yeteneklerini ortaya koyabilmek için güreş tutup ve ok atarak bedensel güçlerini de korumaya çalışmışlardır. Türkler göçebe yaşam hayatı sürerken aynı zamanda savaşçı özellikler gösteren bir millettir. Öyle ki, kız ve erkek çocuklarının binicilik ve avcılıkta olduğu gibi okçulukta da aynı askerî eğitim ve idmanlara tabi tutuldukları görülmektedir (Güven, 1999; Kafesoğlu, 1998).

Türklerin doğuştan ata binmeye ve ok atmaya yönelik yetenekli oldukları düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında tarihî çağlar boyunca at sırtında kullandıkları yay sayesinde birçok savaşta galip gelmeyi başarmışlardır. Türkler okçuluğu kendi çocuklarının eğitiminde de kullanarak iyi bir okçu olmalarını sağlamışlardır (Kahraman, 1995). Türklerin okçuluğu çocukların eğitiminde

kullanmaları; onların çocuklarının iyi bir savaşçı olmalarını istediklerini, çocuklarına vatanlarını koruma anlayışı kazandırmak istediklerini göstermektedir. Ayrıca Türkler okçuluğu, çocukları için geleceğe dönük iyi bir serbest zaman etkinliği ve onların eğlenceli bir çocukluk geçirmeleri için de bir araç olarak gördükleri söylenebilir. Türklerde okçuluk ile daha da önemlisi atlı okçuluk söz konusu olduğunda at da gündem olmaktadır. Türkler atla kalkıp atla yatan bir millet olduğu için okçulukta atı kullanmış ve atı Türkün kanadı olarak nitelendirmişlerdir (Yıldırım, 2016; Dever ve İslam, 2015). Kaynaklarda yer alan bilgilerde Türkler için “Ata yapışık bir Millete rastladık, bir türlü yenemiyoruz” ve “Türkler ok atmaya başladığında gökyüzünde güneş kaybolur!” şeklindeki ifadeler de Türklerin atla yaşayıp atla ölmesi, atı iyi kullanabilme yeteneklerine sahip olmaları ayrıca at koştururken yüksek kapasitede ok kullanmalarının bir ispatı olarak görülmektedir (Gazoz ve Şimşek, 2017; İmamoğlu ark., 1999).

Arkeolojik buluntular da ok ve yayın eski çağlardan itibaren Türklerde derin bir geçmişinin olduğunu göstermektedir. At ile yaşamlarını birleştiren göçebe Türkler, ok ve yayı da kullanıp uluslarını taçlandıran önemli bir araç olarak atlı okçuluğu kullanmışlardır (Arbak, 1965). Benzer şekilde, Moğulların, Saka (iskit) ve Avarların okçu bir millet olmalarını da sağlamıştır (Eberhard, 1947). Jean Paul Roux (2010) Türkleri düşman kuvvetlerini dörtlüye saldırıya geçerek ortaya yaklaştıkları sırada tam üzerine ok atılacakken aniden dönüş yaparak omuzlarının üzerinde okunu atan en iyi süvari ve okçu olarak nitelendirmektedir.

Orta Asya’dan, Kafkasya’ya ardından Anadolu’ya daha sonra dünyanın birçok farklı yerlerine göç eden Türkler, okçuluğu savaş talimlerinin yanı sıra şölenlerde, ölüm törenlerinde, eğlence ve sportif faaliyetlerde kullanmış; okçuluğun millî bir spor dalı olmasını sağlamışlardır. Türkler, okçuluğu piyade olarak en üst seviyede gerçekleştirirken aynı zamanda atı kullanarak hareketli ve değişik formlarda da başarılı bir şekilde oku kullanmışlardır.

Bu çalışmada, doküman analizi (belge incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013).

Türklerde Okçuluğun ve Atın Tarihsel Önemi

Eski Türklerde ok “kabile, boy, aşiret” manalarını taşımaktaydı. Türklerde “Oğuz” sözcüğü buna bir örnek olarak gösterilebilir. Kelime kökeni olarak oğuz sözcüğü “kabile, klan, aşiret, nehir ve genç boğa” gibi farklı anlamlar taşıyıp aynı zamanda bu sözcüğün “Oq(k)+uz” oklu/okçu anlamlarını taşıdığı görülmektedir (Kafesoğlu, 1998). Hatta “ok+z” ifadesi ile “oklar” ifadesinin dile getirildiği bu doğrultuda Oğuzlar sözcüğü ile “Oklar” ifadesinin kullanıldığı belirtilmektedir (Güven, 1999). Aynı zamanda siyasi birliği vurgulamak için boylara da “ok” ifadesinin kullanıldığı ve bu şekilde Üç Ok, On Ok gibi ifadelerle boyların nitelendirildiği söylenebilir (Kafesoğlu, 1998).

İlk dönemlerde eğlence ve merak güdüsünün okçulukta hâkim olduğu düşünülse bile belli töre ve kurallar söz konusu iken İslami inançla birlikte okçulukta inanç sisteminin çok etkin rol oynadığı görülmektedir. Öyle ki ok meydanlarının İslami inanç mekânları olan mescitler kadar önemsenmesi abdestsiz ve içkili ayak basılmaması; ok ve yaya kutsal bir eşya gözüyle bakılması, ok atışlarının dua ile başlatılıp sürdürülmesi İslamiyet’in kural ve kaidelerinin spor alanlarına sirayetinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Atalay ve Akbulut, 2013).

Türkler ok ve yayı pagan dönemlerinden itibaren hâkimiyet sembolü olarak kullanmışlardır (Güven, 2003). Türkler ok ve yayı, toya çağırma davetiye olarak ele almışlardır. Hakanlar, kurultaya veya toya bağlılıkları olanları ok göndererek çağırırdı. Yaya veya Hakan'a tabii olanlar davete katılırlardı. Benzer şekilde Artuklular ile Osmanlılarda hükümdarların fethettikleri yerlerde kiliselerin tavanına ok atışı yapmaları dünyaya hâkim olma düşüncesinin bir yansıması olduğu varsayılmaktadır (Ögel, 2016). Ok ve yayın hükümdarlık ve emir vasıtası olarak Türk tarihinde kullanıldığı bu duruma örnek olarak Karahanlı Hükümdarı İlig Han'ın Gaznelilere yönelik savaş kararı alması ve idaresi altındaki boyları toplayarak büyük ordu kurması gösterilebilir. Benzer durumlarda Harzemşahlar ve Büyük Selçuklular da ok ve yayın idaresi altındaki halkı bir araya getirme vb. amaçlar doğrultusunda kullanmışlardır. Turan (2010) Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in tuğrasında ok ve yayın bulunduğunu aynı zamanda Tuğrul Bey'in Abbasi Halifesine gönderdiği mektubun başında da ok ve yayın yer aldığını belirtmiştir.

Eski Türkler, evlenmeleri kutsal bir tören olarak atfedip evlenme törenlerinde okçuluğu eğlence ve sportif amaçlı kullanmışlardır. Evlenme törenlerinde genellikle genç bireyler oku en uzağa atma ve ok ile hedefe atış yapma gibi etkinlikler yapmışlardır. Daha sonra evlenecek olan birey milletinden aldığı oku ve yayı gererek gelinle buluşacağı alana, en uzağa atarak ok atışını gerçekleştirmişlerdir (Kılıç, 2000). Okçuluk dinî ve sosyal hayatta İslamiyet öncesinde (savaşta vurularak öldürülme şeklinde) öte yandan İslamiyet sonrasında ise Türklerde ok-yay ile öldürülme bir gurur ve onur kaynağı görülmüştür. Özellikle Osmanlı Dönemi'nde önemli kişilerin yay kirişiyle boğularak öldürülmesi kişi için bir övünç kaynağı olmuştur (Turan, 1969; Güven, 1999). Eski gelenek ve törelerin Türklerin daha sonra kabul edip inandıkları inanışlarına ters olmayan uygulamaları yüzyıllar geçse dahi sürdürdükleri görülmektedir.

Orhun Yazıtlarında okun Türklerin yazı anlayışına sirayet ettiği görülmektedir. Orhun Yazıtlarında “k, y” harflerinin, ok ve yay ile simgeleştirilmesi bunun en önemli belirtisi olarak bilinmektedir (Turan, 1969; Güven, 1999; Baykara, 2001; Gazoz ve Şimşek, 2017).

Yaklaşık 4000 yıl öncesinde Türk boylarında ok atma yarışları her yıl düzenlenen ve üç gün süren şöenlerde bir atlas mendil içerisine küçük bir hedef çizilip ve 25 adımdan oluşan yarışmalar yapmışlardır. Yarışmalara kadın ve erkekler katılım göstermiş, birinciliği elde edenler bir hafta süre ile buldukları obaya kadınlar “ece” erkekler ise “başbuğ” ilan edilmiştir (Atabeyoğlu, 1998).

Türk kültüründe atın izleri milattan önce (M.Ö.) 4000 yıllarına kadar uzanmaktadır. M.Ö. 2800 yıllarında atın ehlileştirilerek dünya uygarlığına kazandırıldığı bilinmektedir. Çin kaynaklarında yazılanlara göre M.Ö. Türk çocuklarının küçük yaşlardan itibaren ok atmaya, biniciliğe, mızrak atmaya, kılıç-kalkan kullanmaya, güreş yapmaya ve avcılığa yönelik olarak yetiştirildikleri kaydedilmiştir (İmamoğlu ve Taşmektepligil, 1997). Türklerin yaşam alanı bulunduğu hemen her yerde at motiflerine rastlanmaktadır. Bu motiflere aynı zamanda yoğun bir şekilde Anadolu coğrafyasında da rastlamak oldukça mümkündür. Erzurum'un Hınıs İlçesi ile Tunceli'de at motiflerine rastlanmaktadır. Benzer şekilde Azerbaycan Gence ve Nahcivan Kelbecer'de at motifli heykellerin bulunması atın Türklerin yaşamındaki yerini göstermede önem arz etmektedir (Karcıoğlu, 2017).

At, Türklerin yaşam alanında sürekli olarak önemli olma vasfını taşımıştır. Türkler bebeklik çağından itibaren hayatlarını at sırtında geçirmiş ve at ile hayatlarını birleştirmişlerdir. Eski Türkler at sırtında toplantı ve istişareler yapar, yemek yer ve kımız içerlerdi. Aynı zamanda savaş hazırlıklarını da at üzerinde iken gerçekleştirirlerdi. Neredeyse tüm Türk devletleri at

sırtında yaşayarak ve savaşarak bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Türkler, atları hızlı kullanmaları ve akıncı bir millet olmaları nedeniyle ister uzak olsun ister yakın olsun yeni yerleri yurt edinmede hızlı olabilmişlerdir. Türk ordusuna ait askerlerin “kasırgalar gibi birden görünüp kuşlar gibi uzaklaşmaları” atın Türklere sunmuş olduğu imkânlardandır. Eski Türklerin gerek atları ve gerekse binicilik teşkilatı günümüzde kullandığımız hızlı araçlara benzetilmekte olup Türklerin tarih sahnesinde kazandığı binlerce zafer ile fethi bu şekilde açıklamak, atın Türklerin yaşamındaki yerinin anlaşılmasını daha da kolaylaştırmaktadır (Turan, 1969). Türklerin savaşlarda taktiklerini uygulayabilmek için kullandıkları en önemli araç atı. Türklerin at kullanarak yayı gerip ok atmaları ve taktik olarak saldırıp geri çekilmeleri de atın sunduğu önemli imkânlardandır. Kurt Oyunu olarak adlandırılan savaş taktiği de at vasıtasıyla kolay bir şekilde yapılabilmekteydi. Bu taktik anlayış at üzerinden kaçmış gibi geri çekilip düşman askerlerini çembere alarak düşmanları pusu kurulan alana doğru sürüklemekten ibaretti (Durmuş, 2005).

Atın Türklere sağladığı en önemli avantaj savaşlardaki değeri idi. Türklerin askeri anlamda başarılı olup çeşitli milletlerin üzerinde siyasi üstünlük sağlamalarının temel nedeni at olmuştur. Atın Türklerin yaşamında ne kadar önemli olduğu tarihî kanıtlarla da ortaya konulabilmektedir. Asya Hun Devleti’nin yetenekli hükümdarlarından Mo-tun’un M.Ö. 176 yılında Çin İmparatoruna gönderdiği bir demeçte bozkır Türk Devleti’nin kuruluş şeklini açık bir dille ifade etmiştir. Bu beyanatında “tanrının inayeti, subay ve erlerinin yiğitliği ve atlarının mükemmelliği sayesinde yirmi altı devleti yendiklerini ve bütün yay kullanan kavimlerin Hunlar hâline geldiklerini” bildirir (De Groot, 1921). Eski Türklerde bozkır atı, hızlılığı, dayanıklılığı ve çok uzun mesafeleri kısa bir zaman dilimde gidebilmesi savaşlarda gösterdiği üstün başarıları sayesinde geleneklerde ve halk oyunlarında efsaneleşen bir kahraman rolü üstlenmiştir. Bu doğrultuda Lena nehri üst boyları kazılarında dönemi için yüksek bir sosyal hayat bünyesi kurmuş olan Türk halklarına ait, elde edilen taş heykellerindeki at ve sancak tasvirlerinden de anlaşılacağı üzere, at Türkler için önemli bir araç özeliği taşımıştır. Bu betimlemelerde savaş atları, kahraman binicisine oranla, güzel giydirilerek süslendiği görülmektedir. Atın yele kısmındaki zırha tüy ile kıldan bir tuğ geçirilmiş benzer şekilde gemlere de aynı süslemeler yapılmış olup atın karnını altından geçen kayışa da tuğlar yapılmıştır. Tüm bunlar; hem atların elde edilen zaferlerde oynadıkları önemli rollerden dolayı hem de atları yaralanmadan ve ölümden koruyabilmek amacıyla okların kolay bir şekilde delip geçemeyeceği zırhlarla kaplamak amacıyla yapılmışlardır (Caferoğlu, 1953). Benzer bir durumda Köl Tigin’in bindiği atlardan birinin zırhına yüzlerce ok atıldığına dair tarihî kayıtların yer alması, bozkır Türk atlarının bu biçimde zırhlandıklarının bir göstergesidir (Orkun, 1987).

Osmanlı Dönemi’nde de ata büyük önem verilmiştir. Padişahlar tahta çıktıklarında ritüel olarak ata binmiş ve ata binme töreni düzenlenmiştir. Tahta çıkacak olan padişahın “kılıç kuşanma törenine” gelişi ile gidişi sırasında diniz yolculuğu hariç diğer yolculukları at sırtında gerçekleşmiştir. Bu durum Osmanlı padişahlarına “iki kıtanın ve iki denizin (hakan-ı berreyın ve bahreyın) hükümdarı unvanını almalarını sağlamaktaydı (Gürsoy-Naskali, 1995).

Selçuklu Dönemi’nde Atlı Okçuluk

Türklerin Anadolu’yu yurt edinmelerini sağlayan ve Bizans’ın çekilmesine yol açan önemli sebeplerden bir tanesi de ok ve yayın Türkler tarafından profesyonelce kullanılabilmesidir. Bizans kaynaklarından elde edilen belgelerde de Selçukluların zaferlerini ok, yay ve ata dayandırdıkları görülmektedir. Atlı okçulukta üstün kabiliyetler gösteren Türkler Bizans’ı yenerek Anadolu’dan çekilmeye zorlamışlardır (Aksarayî, 1999). Bu durum Bizans’ın güvenini

kırmış ve büyük korku uyandırmış; Bizanslılar, Türklerle girdikleri mücadelelerde yoğun ok atışlarına dayanamayarak Anadolu'yu Türklere bırakmışlardır (Khoniates, 1995).

Selçukluların ok atmada oldukça kabiliyetli oldukları okçuluğa dair kaynaklarda ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. 8. yüzyıla ait bir kaynakta yer alan ifadede; Türklerin atı kullanırken sağa-sola, öne-arkaya oku kullandıkları, okçu Türklerin yayına on adet ok koyarak kullandıkları üstün yetenek ve kabiliyetlerini sergiledikleri belirtilmiştir (El-Câhiz, 1988). Selçuklular oku adaletin ve hükümdarlığın alameti olarak kullanmışlardır. Selçuklu hükümdarları, Tuğrul Bey'den itibaren tüm yazışmalarda ok ve yay işaretini kullanmışlardır. Selçuklularda tahtın yanında okluk (sadak) ve yay bulundurulmuştur (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985). Selçukluların oku kullanmadaki üstünlükleri rakipleri üzerinde büyük korku ve endişe uyanmasına yol açmıştır. Öyle ki Selçuklular Sultan Selçuk'un oğlu Mikail'in liderliğinde Ceyhun Nehri'ni geçerek Gaznelilerin topraklarına uzanınca Gazneli Mahmud geri dönmelerini istemiş ancak buna uyulmamıştır. Hacib Arslan Câzib Türklerin ok atmadaki üstünlüklerini engellemek adına başparmaklarının kesilmesini Sultan Mahmut'tan istemiş ancak bu görüş vahşice bulunmuş ve reddedilmiştir (el-Hüseynî, 1999; el-Cûzcânî, 2011).

Selçuklular Dönemi'nde de okçuluğun askerî amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'ya yönelik Türklerin düzenledikleri akınlarda Türkler, uzun saçlı kaya gibi din toynakları olan kartal gibi çevik ve süratli atları, gerili yayları ve hedefe isabet eden okları ile düşmanı korku ve endişe içinde bırakmışlardır. Bilhassa mücadele anında Türk okçularının at sırtındayken hızlı ve hedefe isabetli bir şekilde oku kullanma yeteneklerine vurgu yapılmıştır (Aristakes, 1985; Smbat, 2005). Okçuluk Selçuklularda spor, eğlence gibi günlük yaşamın bir parçası olarak işlev görmektedir. Selçuklularda sultanlardan halka tüm toplum kesimleri ata biner, ok atar, cirit ve çevgan gibi birbirinden farklı atlı oyunlar oynarlardı. Ok ile avlanmak Selçuklularda yiğitliğin, alpliğin bir göstergesiydi. Sultan I. Alâeddin Keykübâd Dönemi'nde inşa edilen Beyşehir gölü yakınındaki Kubadâbad Sarayı'na ait bir çinide Selçuklu süvarisinin ok ile bir ceylan avladığı görülmektedir. At ile avlanan binicinin Selçuklu Sultanı olduğu belirtilmektedir (Metin, 2014).

Osmanlı Dönemi'nde Atlı Okçuluk

Osmanlılar sporu savaşa hazırlık eğitimi olarak kullanmış ve bilimsel anlamda gerçekleştirmişlerdir. Spor dallarının kendine ait özel teknikleri ile yardımcı bilgileri öğretmek için tekkeler yapılmış olup kabiliyetli ve bilgili öğreticiler (şeyh ve ihtiyarlar) genç bireyleri eğitmişlerdir. Osmanlı da eğitim millî ve dinî değerleri öğretme, uygulama ile yarışmalar için açık ve kapalı meydanlar yapılmıştır. Daha beylik döneminde iken Osmanlılar sporu kabiliyetli bir savaşçı olmak için yapmışlardır. Çocuklar; dört-beş yaşından itibaren, ata binmeyi ve güreş tutmayı öğrenmek için spora başlayıp, yedi yaşına geldiklerinde ise ok atma, biraz daha büyüyünce de av avlama ve genç bir birey olduğunda da kılıç kullanma ile gürz sallamayı öğrenerek savaşa katılabilecek eğitimi tamamlarlardı. Her yiğidin en büyük amacı da sporcu ve savaşçı olan alp unvanını almaktı. Osmanlı Sarayı'nda ise şehzadelere, şehzadenin isteğine ve yeteneğine göre ok atmak, avlanmak, cirit oynamak, güreş yapmak, at binmek, gürz kaldırmak gibi sporlar da öğretilmiş ve ciddi bir spor eğitimi verilmiştir. Tahtta çıktıktan sonrada spora devam eden padişahların bazıları güreş, avcılık, ok atıcılığı, cirit, tüfekle atıcılık, gürz kaldırma, lobut ve hışt atma, mızrak atma ve tomak oyunu gibi sporlar yapmışlardır (Kahraman, 1999).

Osmanlı Dönemi'nde Orhan Gazi, Bursa'nın fethiyle okçuluk ve atıcılık sahasını yapan ilk hükümdar olma özelliğini taşımış; sonraları ise Gelibolu'da Yıldırım Bayezid tarafından ok meydanı yaptırılmıştır. Fatih'in İstanbul'u fethinde donanmayı karadan yürütürken Haliç sularına

indirilişini izlediği sırtlara gösterdiği ehemmiyeti, İstanbul'un fethiyle hemen beğendiği yeri ok meydanı hâline getirerek göstermiştir (Atabeyoğlu, 1998). Fatih Sultan Mehmet bugünkü adı ok meydanı olan alana karargâhını oluşturduğu yerde okçular tekkesi adı altında bir spor kulübü kurmuş, sporcuların antrenman yapacağı bir alan ile aşevi ve sporcuların barınacağı bina ile ok atacakları menzil yaptırmıştır (Çelebi, 1995). Öncelikle ok atmak isteyenler hocalarının elini öpüp kepede-keş olurlardı. Gevrek kabzalı kolay çileli bir yayı günde 10 ile 200 kez çekerek kollarının güçlenmesini sağlayarak daha sonra ot dolu torbaya ok atıp kemankeşlik özellikleri kazandırılırdı (Tunç, 2000). Bu okçular imtihan edilir ve usta kemankeşler tarafından icazet alanlar Topkapı Sarayına gönderilirdi (Tayga, 1990). Tüm bunların sonucunda Osmanlıların Bursa'nın fethiyle devletin diğer kurumlarında olduğu gibi spor teşkilatlanmasından da eski geleneklerden uzaklaşıp modern yeni yöntemlerle döneminde hiçbir uygarlıkta bulunmayan bir şekilde ok atıcılığını öğretmek için talimhaneler açmaları ve oku en ileri ve uzağa atanları yaşatmak için taş dikme (Resim 4 ve Resim 5) geleneği oluşturmaları ve bu kurumlarla alakalı kurallar koymaları ile vakıflar yapmaları Türk spor tarihinin önemli olayları arasında yer almaktadır (Kahraman, 1995). Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde okçuluk savaş amacıyla kullanılmış ve birden fazla zaferin elde edilmesini sağlamıştır. Fatih'in İstanbul'u kuşatması sırasında ateşli silahların kullanılması ile XVI. yüzyıldan itibaren savaş amaçlı ok ve yayın yerini tüfeğe bırakmasına rağmen Türklerin hayatında ok ve yay yerini kaybetmemiş aksine varlığını spor dalı ve eğlence amaçlı olarak sürdürmüştür (Acar, 2013).

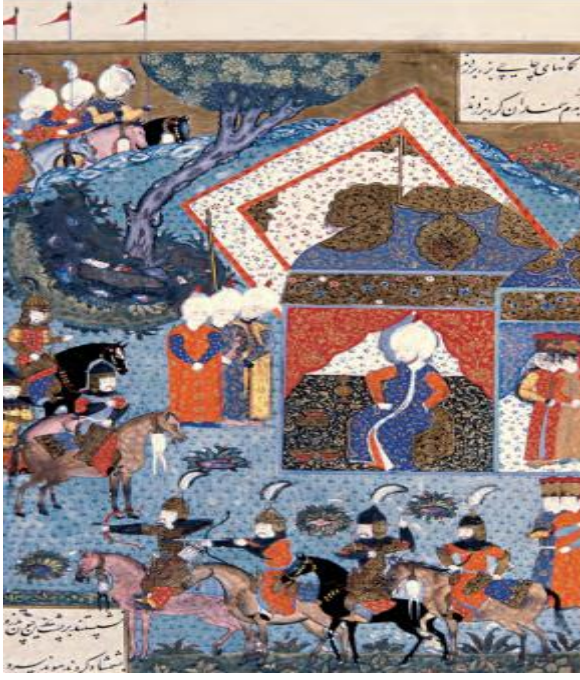
Resim 4: Sultan II. Mahmut Menzili'nin ayak taşı: İkinci Okmeydanı'nda Piyalepaşa Mahallesi'nde, Okçular Çeşme Sokağı ile Şenay Sokağı Atıcılık arasında. Yüksekliği 1,40 m ve dalgalı kenarlı dairesel tabanın dıştan dışı çapı 3,80 m'dir. Acar, (2013).

Resim 5: Sultan III. Selim adına dikilen Topkapı Sarayı Avlu'daki 1790 tarihli nişan taşı. Acar, (2013).

Fransız seyyah Thevenot, 1655-56 yıllarına ait notlarında, ok atmayı Türklerin hareketli bir şekilde yaptıklarını, atları koşturarak duvara yapışık toprak kaplara çok uzaktan isabetli ok atışları gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir (Theveno, 1687). Deri veya topraktan yapılmış putlara at sırtından atış yapılması kabak oyununa temel oluşturmuştur. Bir İngiliz seyyahın III. Murad'ın düzenlediği sünnet töreninde gördüğü atlı puta atışı gösterisi kabak oyununa benzerlik taşımaktadır. Meydanın iki başına aynı yükseklik ve uzaklıkta dörder çakıl yığını yapıp, tepelerine ağaç saplı hedefler dikilirdi. 50 kadar okçu sipahi, bu iki öbek hedef arasında dörtnala at sürerek ve tam dönüş sırasında geriye ok atarak putları vurmuşlardır. Tirkeşlerinden ok çıkarıp gezleyip atmaları o kadar çabuk oluyordu ki, gözle takip etmek hemen hemen imkânsızdı. Ok atışları bazen sağ, bazen sol elle yapılmaktaydı. Atlı okçuluk Osmanlı yaşam tarzının ve insani ilişkilerin bir yansıması olarak kültürel değerleri içinde barındırmaktadır. Öyle ki kemankeşlerin (ok atanların) sadece iyi birer atçı olmasının yanı sıra her türlü rekabetin üzerinde saygı ve sevgi ortamına dayalı kardeşlik ilişkilerinin de bulunması gerekir. Kıdemli sporcu ve eğitmenlerine saygı gösterilir, atışlarda hileye, yolsuzluğa ve serkeşliğe izin verilmezdi (Yücel, 1999). Türk okçuluk sporunda yolsuzluğun, hileye müsamaha göstermemenin; sevgi ve kardeşlik bağlarının güçlü olması gibi geleneksel kültür mirasımızın kaideleri olup, benzer şekilde modern spor kurumunun nitelikleri olan fair play olgusu, sporda şiddete yönelik net tavır ile spor içerisinde dil, din, ırk ve mezhep ayırt etmeksizin sportif mücadelelerin gerçekleştirilmesi, modern spor olgusu ile geleneksel Türk sportif anlayışının benzer olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Yönel ve Türkmen (2017)'de okçuluk, okçu milletler için bir ibadet, ahlakları içinse bir kalkan hâlinde kullanılmaktadır. Çin kaynaklarında Uygurların, Hunların vızıldayan oklar attığına değinilmesi okçu milletlerin inancının, iç seslerinin Allah'a yükselişidir. Diğer taraftan, toplumsal yaşamın dinamolarını oluşturan güven, dürüstlük, iyi insan olma gibi kişilik özellikleri spor ve sporculuktan daha önemli ve önde yer aldığı vurgulanmıştır.

Genel olarak Osmanlı Dönemi'nde spor teorik ve uygulamalı yönleri ile bilimsel bir açıdan ele alınan "savaş eğitimi" olarak kabul görmüştür. Spor eğitimi saray okullarında her spor türünün özgü tekniğini öğretme, uygulatma ve birbirine kıyaslatma yöntemine dayalı bir sistem çerçevesinde şekillendirilmiştir. Her eğitim dalının ayrı yönetmelikleri, çalışma alanları ve yarış meydanları bulunmaktaydı. Üstelik sportif alandaki bilgi, emek ve başarı hak ettiği ölçüde ödüllendirilmekteydi. Bu saray sporları; okçuluk, lobut atma, binicilik, atıcılık ve mızrak atma olarak sıralanabilir (Acar, 2013). Osmanlı Dönemi okçuluğunda devlet yönetimi ile varlıklı insanlar ok talimleri (Resim 6) yaptırmışlardır. Ok kullanmayı bilenler, bilmeyenlere ok kullanmayı öğreterek sokaklarda genç, yaşlı herkesin istediği anda talimlere katılabilmesi, atış meydanlarının her gün özel bir birey tarafından hedef tahtasının sulanması okçuluğun eşsiz bir mahalle kültürüne dönüştüğünü göstermektedir (Busbecq, 1939). Osmanlılar atlı okçuluğu savaşa hazırlık, eğlence ve sportif yarışma amaçlı kullanmanın yanı sıra avlanma ve avcılık faaliyetlerinde de (Resim 7) başarılı oldukları, av hayvanlarına daha yakın olmak ve hareket hâlinde iken isabetli ok atışları yapmak için atlı okçuluğu kullanmışlardır.

Resim 6: Kanuni Sultan Süleyman'ın huzurunda ok atma gösterisi (Ârifi) Kuzucu, (2015).

Resim 7: Kanuni Sultan Süleyman'ın okla avlanması (Ârifi) Kuzucu, (2015).

Osmanlı Dönemi'nde sportif, sosyal ve kültür mekanizması olarak önemli kurumlar olan tekkeler bulunmaktadır. Sportif anlamda en önemlileri gürcüler tekkesi, pehlivan tekkesi ile okçular tekkesi olarak bilinmektedir. Bu tekkeler Osmanlıda spor okulları olarak da bilinmekteydi. Bu tekkelerin sportif yönetim, barınma ve idman yöntemleri olmak üzere çeşitli açılardan bugünkü modern anlamda bir spor federasyonu niteliği taşıdıkları söylenebilir. Tunç (2000), Osmanlı Dönemi'nde sportif faaliyetlerin daha çok savaşa hazırlık amacı taşıdığını ve sporcu yetiştirmek için yüzlerce stadyumun olduğunu belirtmiştir. Bu stadyumlara menzil adı verilmiş ve sürdürülebilirlikleri vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Her menzilin vakfiyeleri, başkanları (şeyhleri) ve sporcuları (müritleri) bulunmaktaydı. Sporcular ile başkanlarının belirli miktarlarda ücretleri olup ücretsiz yemek yeme hakları da vardı. Acar (2013), okçuluk tekkelerini seçimle iş başına gelen yöneticiler, sporcu sicil kaydı ile tekkelere üye bireylerden oluşan spor kurumları olarak tanımlamıştır. Bu kurumlarda bir yandan sohbet ve yemek toplantıları gerçekleştirilirken diğer yandan da gençlerin görgü ve bilgilendirilmelerine dönük eğitimsel etkinlikler yapılmaktaydı. Deneyimli okçuların (kemankeşlerin) anılarından ibret verici sonuçlar ve öğütler çıkarılarak gelenek ve törelerin devamı sağlanırdı. Sohbet ve yemekli toplantılarda kıdeme uyulmasının ötesinde sosyal durumu ne olursa olsun atışlarda herkes eşit muamele görürdü. Bu doğrultuda okçuluk risalelerinde “Burası er meydanıdır, burada sultanla dilenci birdir” sözü kullanılmaktadır ancak; 18 ve 19. yüzyıllarda bu spora daha çok saraya mensup kişilerin ilgi göstermesi eşitlik ilkesinin ihlal edildiğini göstermektedir. Okçular tekkesi aynı zamanda dünya spor tarihinin ilk spor kurumları arasında yer almaktadır. Spor okçuluğu hedef ve menzil okçuluğu olarak sınıflandırılmaktadır.

Dünden bugüne okçuluk, Türklerin yaşamlarında vazgeçilmez bir faaliyet alanı olagelmıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün emirleri doğrultusunda okçuluğu geliştirme ve kitleleştirme çalışmaları olmuştur. Beyoğlu Halkevleri tarafından “ok spor

kurumu” kurulmuş ve müsabakalar düzenlenmiştir. Daha sonra “ok spor müzesi” kurularak okçuluğa dair gelenekler ölümsüzleştirilmeye çalışılmıştır (Kurt ve ark., 2016). Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilk spor teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) 1920 yılından itibaren bu çatı altında faaliyet gösteren okçuluk, 1937 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatıyla bir kurum hâline getirilmiştir.

21 Şubat 2019 tarihinde 769 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Türkiye Geleneksel Türk Okçuluğu Federasyonu özel hukuk kurallarına bağlı, tüzel kişiliği olan bağımsız bir spor federasyonu olarak kurulmuştur. Türk Milletinin varlığıyla perçinleşmiş olan Türk okçuluğunun gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, Türk okçuluğunun sportif açıdan kültürel mirasını ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtımını yapmak, sistemli olarak müsabakaların yapılmasını sağlamak, kuşaktan kuşağa aktarılan okçuluk geleneğinin şeyh (hoca-antrenör) ve mürit (sporcu) ilişkisinin devamını sağlamak amacıyla Türkiye Geleneksel Türk Okçuluğu Federasyonu faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu 1996 yılında kurulmuş olup, geleneksel ata sporlarının geçmişten günümüze süregelen geleneklerinin yeni nesiller tarafından sürdürülmesini sağlamak, Türk Dünyası ile sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olduğu gibi geleneksel spor alanlarında da birlik ve beraberliği sağlamak ve ortak Türk kültür etrafında birlikteliğin sağlanması hedeflenmektedir. Bu çerçevede atlı okçuluk, atlı kızak, atlı cirit gibi spor dallarında Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sportif Atlı Okçulukta Hedef Alma Eğitimleri

Bir bireyin atlı okçu olabilmesi için ilk önce yerde iyi ok atabilme teknik ve taktiklerini öğrenmesi gerekmektedir. Yer okçuluğunda, okçuluk talimleri alanların oku gezlerken okun hazzını ve şiddetini ayarlamaları gerekir. Atlı okçulukta önemli noktalardan biri; atın hareketli olmasından ötürü sporcuların oku hızlı ve isabetli kullanmalarıdır. Spor okçularının öncelikle yer okçuluğunda başarılı olmaları gerekirdi.

Klasik Osmanlı Dönemi’nde okçuluk faaliyetleri yaygınlık kazanmış ve farklı antrenman yöntemlerinin kullanılmasını da zorunlu kılmıştır. Yeni okçuların yetiştirilmesi, var olan okçuların niteliklerini korumaları ile halkın ihtiyaç ve isteklerini yerine getirmek için sivil ve askerî talimhaneler kurulmuştur. Orduya bağlı okçuluk idman alanları haricinde, İstanbul ve çevresinde özel müteşebbisler tarafından kurulan 45 tane talimhane de bulunmaktaydı (Yücel, 1999).

Sporcuların ilk olarak üzensiz bir şekilde ata binerek, kendi organizmasının hareketlerini doğrudan ata göndererek onu yönlendirme ve atla bütünleşme için belli bir süre çalışmaları gerekmektedir. Atlı okçulukta dizgin kullanmak atın boynuna temas ettirilerek yön vermek önemli hususlardan biridir. Atlı okçulukta dizgin boyu eyerin arka kaşına kadar olmalıdır. At dörtlüde dikey olarak ilerlerken okçunun isabetli atış yapmasını engelleyebilir. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için atlı okçu üzensizden yararlanarak bacaklarını açıp kapama tekniğiyle at ile bütünleşip senkronize bir şekilde hedef alıp atışını gerçekleştirmelidir. Atlı okçunun başarısını doğrudan etkileyen önemli unsurlardan biri de at seçimidir. Sıcak, hareketli ve sevecen atların seçilmesi başarıyı arttırmaktadır. Ok yarışmaları ve gösterilerinde atlar birbirleri ile temas ettiklerinden erkek atların tercih edilmesinde fayda bulunmaktadır (Gürdal, 2017). Yaya okçunun hedef atışlarından daha heyecan verici olan, at üzerinde yapılan ok atışlarıdır. Atlı okçunun hedef atışlarını “kabak atışları” ve “kıgaç atışları” olarak sınıflandırmak

mümkündür. “Kıgaç”ın net bir tanımı yoksa da yere konmuş her türlü hedef için kullanılan genel bir tabir gibi görünüyor. Bir minyatürde yere yığılmış basit bir toprak yığımına ok atıldığı görülmektedir. “Kabak atışına gelince, yukarıda söz edildiği gibi, kendisine özel alanlar tahsis edilen ve 17. yüzyıla kadar çok popüler olan bir oyundur. Ortadoğu’nun sevilen bir okçuluk uygulaması olup, adını uzun bir direğin ucuna hedef olarak yerleştirilmiş “su kabağından alır. Kabak oyununda süvari dörtnala kaldırdığı atıyla, tepesinde su kabağının bulunduğu direğin 1 arşın 5 yanından geçmeli, geçer geçmez arkasına dönerek direğin tepesindeki hedefe okunu atmalıdır. Kabak okçuluğunun bir savaş idmanı olma olasılığı bulunmakla birlikte, daha çok binicilik ve okçuluk maharetinin sergilenmesi amacıyla yapıldığı söylenebilir (Acar ve Özveri, 2017).

Sonuç

Türkler atlı okçuluğu; siyasi, askerî, sportif ve tören amaçlı vb. olmak üzere çok yönlü olarak kullanmışlardır. Türkler bozkır yaşam koşulları içerisinde boylar hâlinde göçebe yaşamlarını sürdürmek için iklim, rakip milletler ile vahşi hayvanlara karşı ok atma, güreş, tırmanma, kayak ve at binme faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yapılan arkeolojik kazılarda birçok araştırmacı tarafından atın dünya uygarlığına Türkler tarafından evcilleştirilerek kazandırıldığı savunulmaktadır. At Türklerin yaşamında vazgeçilmez bir önem kazanmış; Türkler atın etinden, sütünden yararlanmanın ötesinde devlet kurmak, toplantıları gerçekleştirmek en önemlisi de atın dörtnalda iken en sarsıntısız anında sağa sola, geriye dönerek oku isabetli olarak atmak gibi alanlarda kullandıkları görülmektedir. Ayrıca Türklerin atlı okçuluğu kullanarak savaşlarda önemli üstünlük elde ettikleri, eğlence amaçlı kullandıkları, kültürel ve sanat etkinliklerine yansıttıkları da bilinmektedir. Osmanlı padişahları tahta çıkma merasimlerini at sırtında gerçekleştirmiş aynı zamanda iki kıta ve iki denizin hükümdarı olma unvanını da at sırtında almışlardır. Okçuluk, Türklerin yazı karakterlerine de yansımış ve simgeleştirilmiştir. Türkler, iyi bir vatandaş, iyi bir savaşçı olabilmek için oku ve atı en kabiliyetli şekilde kullanmışlardır. Bayram ve şöenlerde atlı okçuluk sportif ve yarışma amaçlı törenler yapılmıştır.

Ok ve yay geçmişten günümüze kadar Türklerin hayatında farklı işlevler görmüştür. Türklerin evlenme törenlerinde sportif amaçlı kullandıkları görülmektedir. Ok ve yay sosyal ve dinî hayatta da önemli özellikler taşımış olup Osmanlı Dönemi’nde kişilerin yayla boğularak öldürülmesi onur ve gurur kaynağı kabul edilmiştir. Ok ve yay hükümdarlık alameti taşımış, davet ve itaat özellikleri göstermişlerdir. Osmanlı Dönemi’nde ok alanı ile ok ve yay dinî anlamlar yüklenmiş; ok alanına abdestsiz ve besmelesiz girilmesi yasaklanmıştır. Okçuluk teşkilatlı bir şekilde yapılmış gerek yönetsel ve gerekse idmana yönelik olarak bilimsel esaslar temel alınmıştır. Okçuluk faaliyetlerinde yalan ve hileye yer verilmemiş adalet sağlanmaya çalışılmış olup modern spor anlayışı kavramı olan fair play ruhuna uygun davranışlar sergilenmiştir. Eski Türklerden günümüze kadar sosyal, ekonomik, askerî ve sportif faaliyetlerde kadın ve erkek eşitliği var olmuş; özellikle okçuluk alanında kadın, erkek ve çocuklar birlikte yer almış ve sportif Türk okçuluğunun her zaman çağın ilerisinde bir gelişim göstermesini sağlamıştır. Osmanlı Dönemi’nde spor teorik uygulamaya dönük olarak bilimsel kurallar işletilerek gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde günümüzdeki spor yaklaşımı gibi her spor dalının ayrı yönetmeliği ve uygulama alanı bulunmaktaydı. Okçuluk sporu için okçular tekkeleri bulunmakta, sporcuların eğitiminden, barınmasına ve sporculara belli bir miktarda maaş olanakları da sunulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi’nde de okçuluk sporuna önem verilmiş olup sporun tabana yayılması için kurumsal çalışmalar yapılmıştır. Okçuluk bir kurum hâline getirilmiştir. Modern

okçuluk ile geleneksel okçuluğa dair spor federasyonları kurularak okçuluk faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, okçuluk spor dalı için eğitim ve bilimsel yayınlar ile lig faaliyetlerinin planlanması hedeflendiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Acar, Ş. (2013). *Osmanlı'da sportif atıcılık: nişan taşları*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Acar, Ş., Özver, M. (2017). Bir İstanbul okçuluk nizamnamesi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVIII(2), 24-58.
- Afyon, Y. A., Tunç, A. (1997). *Beden eğitimi ve spor tarihi*. Konya: Damla Matbaacılık.
- Aksarayî, K. M. (1999). *Müsâmerüt ül-ahbâr*. (Turan, O. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Alyılmaz, C. (2016). "*Gobu*"stanın gizemi Kıpçaklara giden yol. Ankara: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Arbak, P. (1965). Ok ve okçuluk hakkında bibliyografya. *Türk Kültürü*, 22, 134-136.
- Aristakes, H. (1985). *History* (Trans. Robert Bedrosian). New York.
- Atabeyoğlu, C. (1998). *Okçuluk tarihi*. Ankara: Türk Spor Vakfı Yayınları.
- Atalay, Ö. G. A., & Akbulut, A. K. (2013). Türk spor kültürünün eşsiz örneği: Okçular tekkesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(18), 144-154.
- Atlı okçunun savaş becerisi içinde. Erişim adresi <https://osmanliyyay.tr.gg/Atl%26%23305%3B-Ok%27unun-Sava%26%23351%3B-Becerisi.htm>
- Baykara, T. (2001). *Türk kültür tarihine bakışlar*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayım: 252.
- Caferoğlu, A. (1953). Türk onomastiğinde at. *Türkiyat Mecmuası*, X, 201- 212.
- Durmuş, İ. (2005). Eski Türklerde askerî kültür. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 385, 4- 25.
- Eberhard, W. (1947). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- el-Câhiz (1988). *Hilâfet ordusunun menkabeleri ve Türklerin faziletleri*. (R. Şeşen. Çev.). 2. Baskı, Ankara
- el-Hüseynî (1999),. *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*. (N. Lügal, Çev.). Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Evliya Çelebi, (1995). *Evliya Çelebi seyahatnamesi. (cilt 1)*. (Çev. Z. Danışman). İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Gürsoy-Naskali E. (1995). *Türk kültüründe at ve çağdaş atıcılık*. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü.
- Gazoz, M., Şimşek, Y. (2017). *Okçuluk ders kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Groot, J.M. (1921). *Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Güven, Ö. (2003). Geleneksel okçuluk ve güreş sporunda ahiliğin etkileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 27, 1-31.
- Gürdal., İ. (2017). Atlı okçulukta at ve binici eğitimi, *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*. 25-27 Mart 2017 Kocaeli.

- İmamoğlu, O., & Taşmektepligil, M. Y. (1997). Türk kültüründe spor. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 145-150.
- İmamoğlu, O., Türkmen, M., Akdenk, M. & Çebi, M. (1999). Osmanlı Devleti'nin spor politikasını etkileyen unsurlar, *Osmanlı'da Spor Sempozyumu*, Konya, s. 61-71.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde spor (birinci)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri.
- Karcıoğlu, U. (2017). Türk kültüründe atın önemi ve ata sporlarımızdan atlı cirit oyunu. *Anasay*, 2, 167-198.
- Khoniates, N. (1995). *Historia*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kılıç, R. (2000). *Osmanlı devletinde spor (Okçuluk)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı. In *Türkler Ansiklopedisi*: Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kurt, T., Kılıç, M. & Kılıç, MN. (2016). *Türk spor tarihi 11. sınıf*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kuzucu, K. (2015). İstanbul'un tarihi mekanları <https://istanbultarihi.ist/139-istanbulun-spor-tarihi-ve-mekanlari>
- Metin, T. (2014). Selçuklularda okçuluğa genel bir bakış. *Tarih Okulu Dergisi*, 7/XVII, 131-153.
- Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî. (2016). *Tabakât-ı Nâsirî (Moğol istilasına dair kayıtlar)*, çeviri ve notlar: Mustafa Uyar, İstanbul.
- Orkun, H. N. (1987). *Eski Türk yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2016). *Türklerde devlet anlayışı*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Öngel, H. B. (2001). *Türk kültür tarihinde spor*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Roux, J. P. (2010). *Türklerin tarihi: pasifikten akdenize 2000 yıl*. Çev. Kazancıgil, A., & Arslan-Özcan, L. İstanbul: Kabalcı.
- Sar, İ. (2017). *Türklerde spor*. Antalya: Net Medya Yayıncılık.
- Smbat, C. (2005). *Robert bedrosian*. New Jersey: Long Branch.
- Taşagıl, A. (2008). *"İslamiyet öncesi devirde Türk ordusu", eskiçağdan modernçağ'a ordu: oluşum, teşkilat ve işlev*. Ed. Feridun M. Emecen. İstanbul: Kitapevi yayınları.
- Tayga, Y. (1990). *Türk spor tarihine genel bakış*. Ankara: Gençlik Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkmen, M. (1996). *Türklerde geleneksel atlı sporların yapılışı, kaynağı ve bilinmeyen yeni boyutları*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Türk atlı okçusu. (2022, Mart 22). İçinde Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_ok%C3%A7ulu%C4%9Fu#/media/Dosya:OttomanHorseArcher.jpg
- Türk yayı (kurulmamış), sadağı, yatağan. (2015, Eylül). İçinde Wikipedia. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Yay_\(silah\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Yay_(silah))
- Thevenot, J. (1687). *Travels in to the Levant*. London, Printed by H. Clark.
- Turan, O. (1969). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.
- Yeni Türk Ansiklopedisi (1985). Cilt 7, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Yıldıran, İ. (2012). Osmanlılarda atlı hedef okçuluğu: kabak oyunu. *Anadolu uygarlıklarında spor içinde* (pp.170-185), Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2020). *Osmanlı Türkçesiyle yazılmış okçuluk ve atçılık mecmuası (Hüsrev Paşa 816) metin ve gramer incelemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Yönel, G., & Türkmen, M. (2017). Türk kültür yaşamında okçuluk. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(55), 523-533.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk okçuluğu*. Ed. Dursun Ayan. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Extended Abstract

Archeological findings on the bow and arrow reveal that archery has quite a prevalent and lengthy history dating back to the earliest ages of humanity. Just like horses and tents, the bow and arrow was an essential element in the unique lifestyles of the ancient Turks, shaped by the surrounding steppe conditions.

The Turks tried to sustain themselves in the areas they lived, consisting mainly of the steppe, by combining horses and arrows to ensure the continuation of their existence and to be triumphant in any challenges. Their nomadic lifestyle put them in a never-ending struggle with nature, so they had to be strong, capable and quick to protect both themselves and their animals. From a young age, the ancient Turks rode sheep and utilized activities such as sheepback archery, wrestling, skiing, sledding and riding in line with their needs.

Rather than the western style of archery commonly accepted and performed today, the ancient Turks practiced the traditional horseback archery technique, which is quite distinctive and challenging to master. The string (bow) was not pulled by hand contact with any part of the organism, rather it was swung in line with the movement of the horse. Since the bows were made of composite materials, their weight would be equally distributed to the right and left arms, ensuring balance, and archers could shoot their arrows without losing their balance.

Horses had an important place in the life of the ancient Turks. The Turks made sure to never be separated from their horses. They rode their horses in wars, were spiritually attached to them, and were later buried with them when they died. Turks attached great importance to horse breeding and used horses in many areas of life from finding nourishment to transportation. Horses played an important role for them in wars, daily life, hunting and recreational activities.

The Turks, who migrated from Central Asia to the Caucasus, later to Anatolia, and then to various other parts of the world, practiced archery during festivities, funerals, recreational and athletic events as well as a part of war drills, thus turning archery into a national sport. While they practiced archery as infantry at the highest level, they also successfully utilized bow and arrow in dynamic and various forms on horseback.

They also used the bow and arrow as a symbol of invitation to the council. Rulers would summon those who were loyal to the assembly or the council by way of sending them arrows and those who were subject to the bow or the ruler would attend the gathering. In a similar vein, the arrows shot on the ceilings of the churches in the areas conquered by the Artuqid and Ottoman rulers presumably symbolized the idea of world domination.

Additionally, ancient Turks honoured marriages with sacred ceremonies and practiced archery for sporting purposes. At marriage ceremonies, young individuals usually competed by trying to shoot their arrows to the furthest point and doing target shooting. Then, the groom would stretch the bow he would be given by his people and shoot his arrow to a point far ahead, where he would meet his bride.

The rules of traditional Turkish cultural heritage, such as not tolerating corruption and cheating, and maintaining strong bonds of love and fellowship are observed in Turkish archery. The concept of fair play, having a clear stance against violence in sports, and carrying out athletic competitions without discrimination based on language, religion, race or sect are characteristics that modern athletics and the traditional Turkish understanding of sportsmanship have in common.

Equality between women and men has been present in social, economic, military and athletic fields since the times of the ancient Turks. The field of Turkish archery in particular has always shown development ahead of its time as a result of the fact that women, men and children have always taken part in sports together.

In the Ottoman era, sports were generally accepted as "war training," handled scientifically from both theoretical and practical perspectives. Sports education was provided in palace schools within the framework of a system based on teaching the techniques for various types of sports, practicing and comparing them with one other. There were separate regulations, practice areas and competition spaces for each branch of education. Furthermore, knowledge, effort and success in athletics were suitably rewarded. The most prominent palace sports were archery, pin throwing, horseback riding and spear throwing.

In addition to practicing horseback archery for war preparation, entertainment and athletic competitions, the Ottomans also successfully utilized it in hunting and other related activities. Horseback archery helped the individual get closer to game animals and to shoot more accurately while on the move.

As a field of activity, archery has always been indispensable in the lives of Turkish people. Especially in the first years of the Republic, significant effort was put into making advancements in archery and further popularizing it in line with Atatürk's orders. In keeping with these efforts, Beyoğlu Community Center formed the "Archery Sports Institution" and organized competitions. Later on, the "Archery Sports Museum" was opened in celebration of the traditions of archery. Archery was integrated into "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı" (The Alliance of Turkish Training Communities), which was established in 1920 as the first sports organization of the Republic of Turkey, and later, in 1937, became a separate institution as per the instructions of Mustafa Kemal Atatürk.

Throughout history, the bow and arrow has served different functions in the lives of Turkish people. Turks have used it for sportive purposes in wedding ceremonies. The bow and arrow held an important place in the social and religious life of people as well, and during the Ottoman era, being strangled with a bowstring was seen as a source of honour and pride. The bow and arrow was accepted as a sign of sovereignty, an indicator of summoning someone as well as encouraging obedience. During the Ottoman era, the bow and arrow were assigned religious value, and it was forbidden to enter the archery training areas without performing wudu and saying basmala. Archery was practiced in an organized fashion, with both management and training being carried out on a foundation of scientific principles.